

נורבגיה

(Norge; אנגלית: Norway; גרמנית: Norwegen). הצפונית במדינות מערב אירופה, שוכנת בחלקו המערבי והצפוני של חצי-האי סקנדינוויה, לחופי ים הקרח הצפוני, האוקיינוס האטלנטי, הים הצפוני ומיצר סקגרק. ערב מלחמת-העולם השנייה גבלה נ' בשוודיה ובפינלנד. מספר תושביה היה אז כ-2,800,000. מן המאה ה-14 עד המאה ה-19 היתה נ' קשורה בדנמרק, במאה ה-19 היתה קשורה בשוודיה, עד שב-1905 נפרדה ממנה והיתה לממלכה עצמאית. במדיניות החוץ שלה חתרה נ' לשמור על ניטרליות, הצליחה לשמור עליה במלחמת-העולם הראשונה, ובין שתי מלחמות-העולם היתה תומכת נאמנה בחבר-הלאומים וברעיון הביטחון הקולקטיבי. ערב פרוץ מלחמת-העולם השנייה הצטרפה נ' למדינות סקנדינוויה האחרות בהכרזה, כי אם תהיה מלחמה תשמור היא על ניטרליות קפדנית.

במאי 1933 יסד וידקון קויסלינג את 'מפלגת האיחוד הלאומי' (Nasjonal Samling, NS) מפלגה פשיסטית לפי הדגם של המפלגה הנאצית בגרמניה. אחרי פרוץ המלחמה הציע קויסלינג לגרמנים שיתוף-פעולה מצד מפלגתו, שיתבטא במתן בסיסים לכוחות גרמניה. נמל נרויק (Narvik) שבנ' היה מסוף מסילת הברזל ממכרות הברזל שבצפון שוודיה, שעופרותיהם היו חיוניות לתעשייה הצבאית בגרמניה. הבריטים קיוו למנוע את משלוח עופרות הברזל דרך הים מנרויק לגרמניה. בליל 8-9 באפריל 1940 פלשו הגרמנים לנ', וברוב המקומות שנחתו בהם נתקלו בהתנגדות מעטה ביחס מצד הנורווגים המופתעים. כוחות בריטיים, צרפתיים ופולניים נחתו בנ' לסייע בהגנתה, אך הפולשים נהנו מעליונות באוויר והסתייעו במשתפי-פעולה מקומיים ששיבשו את התחבורה והתקשורת ותפסו תחנות כוח. ב-9 ביוני 1940 נכנעו כוחות נ'; הבריטים, הצרפתים והפולנים פינו את נ'.

המלך הוקון VII ומנהיגי ממשלתו עברו ללונדון והקימו בה ממשלה גולה. כול ימי המלחמה קיימה הממשלה הגולה קשרי רדיו עם היסודות הנאמנים לה בנ', והצליחה להעביר כמעט את כול צי הסוחר רב הממדים של נ' לשירותן של בעלות-הברית.

שש שעות אחרי פלישת הגרמנים הכריז קויסלינג על עצמו לראש-הממשלה, אך במהרה התאכזבו הגרמנים ממנו, וממשלת קויסלינג האריכה שישה ימים בלבד. ב-24 באפריל 1940 מינה היטלר את יוזף טרבובן לנציג הרייך בנ' (Reichskommissar), מטעם המדינה הגרמנית והמפלגה הנאצית כאחת. מפקד כוחות הגרמנים בנ' היה גנרל ניקולאוס פון פלקנהורסט. לרשותו עמדו 12 דיוויזיות רגלים, דיוויזיות שריון ו-250 סוללות תותחים.

ב-1 בפברואר 1942 הוקמה ממשלה לאומית בראשותו של קויסלינג, ואולם למעשה לא חלו שינויים בסמכויות השלטון. טרבובן ביקש לכונן בנ' ממשלה שתיענה לרצונה של גרמניה ושתהיה מסוגלת לשלוט באוכלוסייה המקומית. השליטה על האוכלוסייה חוזקה על-ידי ביטול הפרלמנט, הטלת איסור על קיומן של כול המפלגות פרט למפלגת האיחוד הלאומי

והשתלטות על מערכת המשפט. בפברואר 1943 פורסם חוק העבודה הלאומית, שמטרתו הייתה גיוס כול העובדים לשירות הממשלה.

האידיאולוגיה הנאצית לא הצליחה להכות שורש בנ', ובמהרה החלה פעילות מחתרת. ארגון XV היה ארגון מודיעין צבאי, והוא העביר מידע לממשלה הגולה בלונדון, וארגון Milorg היה צבא המחתרת הנורווגי. ב-1943 חלה התקרבות בין שני הארגונים וב-1944 הוקם להם פיקוד משותף, Hjemmefrontens Ledelse (פיקוד החזית הפנימית). תנועת המרי הקומוניסטית, הקטנה אך המאורגנת היטב, דגלה בהפעלת כוח נגד הגרמנים, ולמרות הסתייגותם של הנורווגים מן הקומוניזם רבתה בהדרגה התמיכה במדיניותם לשימוש בכוח. ואולם, חוסר האימון בין Milorg ובין הקומוניסטים נמשך כול המלחמה. כוחות המחתרת בשיתוף עם יחידת קומנדו בריטית שנחתה בנ' ביצעו את אחת מפעולות החבלה היעילות ביותר במלחמה, בהורסם את תחנת הכוח של חברת נורסק (Norsk) להידרואלקטריה שייצרה מים כבדים, שהיו חיוניים למאמץ הגרמנים לפתח פצצת אטום. פעילויות מחתרת אחרות היו שביתות, חרם, עיתונות מחתרתית וארגון דרכי בריחה.

ב-7 במאי 1945 נכנעו הגרמנים, ולמחרת נחתם כתב הכניעה. כעבור כמה ימים חזר לנ' יורש העצר אולוף, המפקד העליון של הכוחות החמושים, וב-7 ביוני 1945, ביום מלאת חמש שנים לגלותו, חזר לנ' המלך הוקון.

היהודים בנורבגיה. עד שנות ה-40 של המאה ה-19 היו בנ' יהודים מעטים בלבד, ורק ב-1851 הותרה כניסה חופשית של יהודים. ב-1900 היה מספר יהודי נ' 642, ובעת פלישת הגרמנים (אפריל 1940) – 1,700. רובם ישבו באוסלו ובטרונהם (Trondheim). תחילה גזרו הגרמנים על היהודים גזירות באורח ספורדי. עם פלישת הגרמנים לבריית-המועצות, ב-22 ביוני 1941, נאסרו יהודים רבים בצפון נ' ונשלחו למחנות ולבתי-סוהר. כבר ב-23 ביוני נעצרו 60 יהודים במחנה גריני (Grini) ושם הפלו אותם לרעה משאר העצירים באשר למכות ולעבודת פרך. בקהילה הצפונית ביותר, טרונהם, שבה היו כ-150 חברים, החרומו הגרמנים כבר באפריל 1941 את בית-הכנסת וחיללוהו. בינואר 1942 נאסרו ארבעה מיהודי טרונהם באשמות שווא, וב-7 במרס נורו. הקהילה באוסלו, שמספר החברים בה היה כ-800, נפגעה פחות. ואולם, באוגוסט 1942 נאסרו תשעה יהודים, ובכללם הרב יוליוס איסק (יצחק) סמואל, רבה של אוסלו מ-1930. הוא שוחרר, אך נדרש להתייצב יום יום בגסטפו. הרב סמואל דחה הצעות לברוח לשוודיה, כי לא רצה לנטוש את קהילתו בשעת סכנה. ב-2 בספטמבר 1942 נאסר שנית, גורש וסופו שנספה באושוויץ (16 בדצמבר 1942).

עיקר הרדיפות על יהודי נ' אירעו בסתיו 1942. יוזמי הרדיפות היו קוויסלינג, שהיה אז ראש-ממשלת הבובות בחסדי גרמניה והשלטונות הגרמניים בהנחיית יוזף טרבובן, בשיתוף-פעולה עם המשטרה הנורווגית. בתחילת אוקטובר 1942 נאסרו כול הגברים היהודים בטרונהם בני

14 ומעלה. ב-26 באוקטובר החלו מאסרים של כול היהודים. המארגנים היו ראש משטרת המדינה של נ' האלוף קרל א' מרתינסון, ראש הס"ד בנ' שטורמבנפירר הלמוט ריינהרד וראש המשרד לענייני יהודים בגסטפו האופטשטורמפירר וילהלם וגנר. רשימות היהודים שעמדו לאוסרם הוכנו על סמך שאלונים שהיהודים נצטוו למלאם כמה חודשים לפני-כן, ושנמסרו ל-62 חוליות משטרה, שני שוטרים בכל חוליה.

ב-26-27 באוקטובר 1942 נאסרו באוסלו 260 גברים יהודים. הפעולה המקיפה ביותר נערכה ב-25-26 בנובמבר 1942. המשטרה הנורווגית, קבוצות נאצים נורווגים ויחידות ס"ס תפסו את כול שאר היהודים באוסלו, נשים, זקנים, ילדים, חולים, מפגרים וחולי נפש. ואולם, כפי שאירע גם בעבר, הסתתרו כמה יהודים ונמלטו אחרי ששוטרים ואנשי מחתרת הזהירו מפני המצוד הממשמש ובא. כול העצורים, אותם שנאסרו באוקטובר ואותם שנאסרו כעבור חודש, נשלחו יחדיו באונייה 'דונאו' לשטטין (Stettin) ומשם נשלחו לאושוויץ. השילוח למחנה ההשמדה אורגן בעיקרו בידי פקידי ממשלת קוויסלינג בשיתוף-פעולה עם הרשויות הנאציות בנ', ורק ברגע האחרון התערב גם משרדו של אדולף איכמן. באוקטובר הוחרם רשמית כול רכוש היהודים במסגרת ההכנות לפעולה.

הגירוש נעשה על-אף מחאות הציבור הנורווגי, בהנהגת ראשי הכנסייה. ב-11 בנובמבר 1942, אחרי האקציה של אוקטובר, שיגרו ההגמונים של כנסיית נ', ועמהם קהילות פרוטסטנטיות אחרות, מכתב מחאה לקוויסלינג. המכתב הוקיע את הפעולות נגד היהודים, וקבע ש'אלוהים אינו מפלה בין אדם לאדם'. ב-6 בדצמבר וב-13 בו קראו הכמרים את המכתב בכנסיות, ובעת הקריאה קם ציבור המתפללים על רגליו. תוכן המכתב נכלל גם בשדר הכנסייה לראש-השנה של 1943. ואולם, למרות זאת נשלחו ב-25 בפברואר 1943 עוד 158 יהודים מערי-השדה באונייה 'גוטלנד' לשטטין ומשם נשלחו דרך ברלין לאושוויץ.

בסך-הכול נשלחו 763 מתוך 1,700 יהודי נ' להשמדה, ו-739 מהם נספו, בעיקר באושוויץ ובמחנות אחרים. עוד 23 יהודים נספו בנ' עצמה כתוצאה מרדיפות ומפעולות מלחמה אחרות. מתוך 739 הנספים במחנות היו 410 גברים, 268 נשים ו-61 ילדים בני 15 ומטה. הזקן ביותר היה בן 82, והצעיר ביותר תינוק בן שמונה שבועות. מתוך 763 המגורשים שרדו 24 (3.15%). מתוך כ-200 הפליטים היהודים שהיו בנ' בעת הכיבוש גורשו 101, ומהם שרדו 13. כ-900 יהודים נמלטו לשוודיה בסיועה של המחתרת, בהם כ-50 יהודים שהיו להם קרובי משפחה בשוודיה, ובהתערבות הקונסול השוודי אדולף הילמר וסטרינג הוחזקו במעצר ובפברואר 1943 הועברו לשוודיה. בסך-הכול נספו 762 יהודים – 45% יהודי נ'. מספר הנורווגים הלא-יהודים שגורשו למחנות ריכוז בגרמניה היה 5,431, ומהם נספו 649 – 12%, ואילו רובם נצלו בידי הצלב-האדום ביוזמת פולקה ברנדוט. מספר הנורווגים שנמלטו לשוודיה היה 50,000.

